Contributed by Jan Taat, Joseph Purugganan
donderdag, 03 november 2011 - Last Updated vrijdag, 04 november 2011

De laatste jaren nemen multinationals het beheer van grote gebieden landbouwgrond in Afrika en Azië over. Hetzelfde geldt overigens ook voor landen als China en Saoedi-Arabië die hun voedselvoorziening willen veiligstellen. Het overnemen van landbouwgrond heet in het Engels "land grabbing".

Volgens Oxfam-Novib ging de afgelopen tien jaar wereldwijd een gebied van 227 miljoen hectare (oppervlakte van West-Europa) over in andere handen (1). Rob Lubbersen noemt in commentaar 178 een gebied even groot als Frankrijk dat overgenomen is in Oost Afrika.Het land wordt gekocht of voor een lange periode geleasd. Voor kleine boeren met eigen land is het verleidelijk in één keer een aanzienlijke som geld te vangen. Niet meedoen is overigens meestal geen optie want de nieuwe plantages zijn honderden hectaren aaneengesloten gebied en dwarsliggers staan onder druk van buren, autoriteiten en paramilitaire groepen. De bestaande verkaveling en bebouwing verdwijnen om plaats te maken voor grootschalige landbouw. De gevolgen voor de lokale samenlevingen en het milieu zijn enorm.Dat is ook internationale organisaties als de Wereld Bank en de Verenigde Naties opgevallen en die komen nu met regels voor 'verantwoord landjepik'. Het onderstaande vertaalde artikel behandelt deze regels. In Nederland voert Oxfam Novib actie tegen landjepik (www.we-eat.nl).

Ondertussen rijst ook de vraag wat er gebeurt als in landen de prijs van het basisvoedsel (zoals rijst of maïs) stijgt, omdat de grond voor exportproducten (bijvoorbeeld ananas, banaan, biobrandstof) is ingepikt. Nestlé ziet de bui al hangen (www.nu.nl/...nestle-waarschuwt-voedselrellen) (2).

Jan Taat

Verantwoord investeren in de landbouw - een manier om landjepik te verkopen

Joseph Purugganan (3)

Sinds januari 2010 dringen de Wereld Bank, de Food and Agricultural Organization (FAO), het International Fund for Agricultural Development (IFAD) en de United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD) aan op uitgangspunten voor verantwoord investeren in de landbouw (Responsible Agricultural Investment, afgekort als RAI). Deze uitgangspunten moeten ervoor zorgen dat de investeerders rekening houden met de rechten, het levensonderhoud en de grondstoffen (zoals water, grond) van de bevolking. RAI is een reactie op de groeiende bezorgdheid over de mogelijk negatieve effecten van de enorme landaankopen op de rechten van de bevolking en hun inkomen.

RAI bestaat uit zeven uitgangspunten die de betrokkenen (overheden, investeerders en maatschappelijke organisaties) moeten onderschrijven, zodat de investering geen schade veroorzaakt, duurzaam is en bijdraagt aan de ontwikkeling. (4)

Uitgangspunten

1. Respect voor rechten op land en grondstoffen. Dit uitgangspunt houdt erkenning en vastlegging van de landrechten in, beperkt de landonteigening en maakt de overdracht van rechten transparant en duidelijk.

2. Voedselvoorziening veiligstellen. De investeringen moeten passen binnen de nationale landbouw- en voedselplannen. Risico's moeten gedekt zijn en noodmaatregelen voorhanden.

3. Transparantie, 'good governance' en ondersteuning regelen. Goede toegang tot informatie. Duidelijke en effectieve stimulering van de investeerders en een passend zakelijke, juridische en wettelijke omgeving volgens internationale normen ondersteunen de ontwikkeling.

4. Inspraak en deelname. De investeringen zijn gerelateerd aan lokale ontwikkelingsplannen. De bevolking wordt geraadpleegd, heeft vertegenwoordigers en het proces resulteert in duidelijke, effectieve en handhaafbare afspraken.

5. Economische levensvatbaarheid en verantwoorde investeringen in agribusiness. De investeerders gebruiken hoge normen voor zakelijk en ethisch gedrag en kosteneffectieve processen om de economische levensvatbaarheid te waarborgen, de overheid bewaakt de uitvoering.

6. Sociale duurzaamheid. Een redelijke vergoeding voor de verplaatste gemeenschappen, een aandeel in de winsten.

7. Duurzaam milieu. Bepaling en meting van de milieueffecten, duurzaam gebruik van grondstoffen, reductie van de risico's en hulp bij negatieve effecten.

'Win-win'

Deze zeven uitgangspunten, de hoekstenen van verantwoorde agrarische investeringen, worden aangeprezen als een 'win-win' oplossing. RAI neemt de risico's en bedreigingen van de grootschalige investeringen weg, de kansen kunnen worden benut en de winsten gerealiseerd.

Regeringen, multinationale instituten en bedrijven zijn het eens over het belang van RAI. Sociale bewegingen die de plattelandsbevolking, kleine boeren en landarbeiders vertegenwoordigen en netwerken die actievoeren op landbouw- en milieuonderwerpen geloven echter niet in RAI. Volgens hen zijn de uitgangspunten geen oplossing voor de effecten van de grootschalige ontwikkelingen en landjepik. Groepen als de Global Campaign for Agrarian Reform, een campagne geleid door de plattelandsbeweging La Via Campesina, de mensenrechtenorganisatie FoodFirst Information and Action Network (FIAN) en het Land Rights Action Network (LRAN) hebben RAI-initiatief resoluut afgewezen. De uitgangspunten dienen slechts als legitimatie van overname van landbouwgrond door multinationals (5). Aan het eind van dit artikel geeft men een samenvattend overzicht van de argumenten. Volgens deze groepen maakt landjepik toegang tot de grond door de plattelandsbevolking en nomaden onmogelijk. Hierdoor kunnen de regeringen niet meer aan hun verplichtingen voldoen om "landbouwhervorming door te voeren, toegang tot het land te waarborgen en de bevolking in staat te stellen zich waardig te voeden" (6).

De crisis van de voedselprijzen van 2007-2008 en de wens van de ontwikkelde landen hun voedselvoorziening veilig te stellen - minder afhankelijk te zijn van de grillen van de markt - heeft het landjepik in Azië en Afrika drastisch doen toenemen (7). De Wereldbank noemt 56 miljoen hectare overdracht van landbouwgrond voor grootschalig gebruik eind 2009 (8).

Filipijnen

In de Filipijnen leidde een voorgesteld verdrag tussen de Filipijnse en Chinese regeringen en een

bedrijf (Jilin Fuhua Agricultural Science and Technology Development Corporation, Ltd) tot een heftige discussie. China wil 1 miljoen hectare (dat is de oppervlakte van Groningen, Friesland, Drenthe en Flevoland) leasen om maïs, rijst en sorghum (koren) te verbouwen (9). De toenmalige Arroyo regering zag de deal als een eclatant succes.Vragen over de grondwettelijkheid van de overdracht van het landbeheer, de publieke opinie en de conflicten met de toch al moeizaam verlopende landhervorming hebben het contract voorlopig onmogelijk gemaakt. Volgens de Wereldbank liggen in de Filipijnen echter mogelijkheden voor 1 miljard dollar landbouw investeringen in 200 projecten (10).Het standpunt van de huidige Aquino regering over RAI is nog niet duidelijk. De regering stimuleert de publiek-private samenwerking en is op zoek naar investeringen vanuit het buiten- en binnenland. Dat duidt op een Filipijnse omarming van RAI. Het is interessant te zien hoe de overheid om zal gaan met de hete hangijzers van landeigendom en -beheer, terwijl de landhervorming een kritische fase heeft bereikt en de soevereiniteit van de voedselvoorziening op het spel staat.

Kritiek op de RAI-uitgangpunten (11)

Hieronder een overzicht van de ‘Responsible Agricultural Investment’ - uitgangspunten met daaronder telkens de kritiek van plattelandsbewegingen zoals La Via Campesina, FIAN, LRAN

1. Respect voor rechten op land en grondstoffen

• een noodzakelijke, maar niet voldoende voorwaarde om de rechten te waarborgen,

• meer aandacht voor een soepele landoverdracht dan toegang tot land door de bevolking in de toekomst,

• geen rechten voor de huidige niet-grondbezitters,

• beslissingen over grondbezit en beheer betreffen tegenstellingen en machtsverhoudingen en is een politiek proces in plaats van technisch/administratieve regelgeving

2. Voedselvoorziening veiligstellen

• voedselzekerheid is een beperkt begrip en zegt niets over hoe, waar en wie het voedsel produceert. De nettoproductie kan door investeringen toenemen ten koste van de lokale bevolking,

• het mensenrecht op goed voedsel en voedsel soevereiniteit is niet in beschouwing genomen.

3. Transparantie, 'good governance' en ondersteuning regelen

• dit op zich wenselijk beleid garandeert niet een gunstig resultaat voor de armen op het platteland. De ervaring heeft geleerd dat zelfs transparante en legale processen kunnen leiden tot vernietiging van landbouw-, veeteelt-, visserij- en bosbouwgemeenschappen.

4. Inspraak en deelname

• met dit uitgangspunt staat het resultaat na de inspraak min of meer vast: aanvaarding van de investering. Doel is een mooie verpakking om de overdracht te legitimeren.

5. Economische levensvatbaarheid en verantwoorde investeringen

• deze economische levensvatbaarheid geldt voor de investering, maar niet voor de betrokken of getroffen bevolking en gemeenschappen.

6. Sociale duurzaamheid

• sociale duurzaamheid is hier opgevat in termen van nieuwe werkgelegenheid en inkomen, maar niet hoe de arme plattelandsbevolking zich ontwikkelt, inkomen kan creëren en grondstoffen kan beheren

7. Duurzaamheid milieu

• sommige milieukosten - zoals ontbossing - laten zich in geld uitdrukken, maar het is volstrekt onduidelijk hoe omgegaan zal worden met het voedsel-energie model dat in de investeringen ingebakken is. Dat betreft bijvoorbeeld de kosten van monocultuur, industriële landbouw, verlies aan biodiversiteit, transport van voedsel over grote afstanden, afvalverwerking, enzovoort. Kortom, RAI landdeals zijn van nature niet duurzaam voor het milieu.

Voetnoten:

1. Resultaat van een voorlopig onderzoek, www.we-eat.nl/Nieuws/September-2011/Blog-rond-lancering-landjepik-rapport .

2. Nestlé waarschuwt voor voedselrellen, NU 7 oktober 2011, www.nu.nl/economie/2635364/nestle-waarschuwt-voedselrellen.html

3. Joseph Purugganan, "Responsible agricultural investments: rationalizing land grabbing", Focus on the Global South, september 2011. Vertaling en bewerking: Jan Taat. Het verslag van de ontwikkelingen in de Filipijnen is aanzienlijk verkort, www.focusweb.org/content/responsible-agricultural-investments-rationalizing-land-grabbing

4. Klaus Deininger, Derek Byerlee et al. (2011). Rising Global Interest in Farmland. The World Bank, publications.worldbank.org/index.php?main_page=product_info&cPath=0&products_id=23921

5. Waarom we tegen de uitgangspunten van "Responsible Agricultural Investment" zijn. Verklaring van Global Campaign for Agrarian Reform and the Land Research Action Network (LRAN), oktober 2010, farmlandgrab.org/16159 .

6. Idem.

7. Joachim von Braun and Ruth Meinzen-Dick (2009). "Land Grabbing by Foreign Investors in Developing Countries: Risks and Opportunities". IFPRI Policy Brief 13, www.ifpri.org/sites/default/files/publications/bp013all.pdf .

8. Zie noot 4.

9. RP-China Agreements: Separating Facts from Fiction. Briefing paper prepared by the China Trade Desk of the Department of Agriculture, 21 augustus 2007.

10. Manahan, Mary Ann, Is Asia For Sale? Trends, Issues, and Strategies against Land Grabbing Kasarinlan Journal, www.landaction.org/IMG/pdf/LRAN-5_Is_Asia_for_Sale-1.pdf .

11. Idem.

Dit artikel verscheen eerder op de site Solidariteit.